

**ВЕРЕСЕНЬ-
ЖОВТЕНЬ**
2016
№ 5 (131)

СІВЕРЯНСЬКИЙ ЛІТОПИС

Всеукраїнський науковий журнал

ЗМІСТ

Шеф-редактор

С. О. Павленко

Головний редактор

В. О. Дятлов

Заст. головного редактора

О. Б. Коваленко

Редакційна колегія

В. О. Дятлов

М. К. Бойко

О. Г. Самоїленко

А. М. Боровик

Г. В. Боряк

Є. М. Луняк

О. Б. Коваленко

О. О. Маврин

О. П. Моця

Ю. А. Мицик

А. М. Острянок

С. О. Павленко

В. М. Половець

Г. В. Палакін

С. М. Свистович

Т. В. Чухліб

К. М. Ячменіхін

Редакційна рада

І. М. Аліфіренко

О. Я. Гранін

Г. Ю. Івакін

С. Л. Лаєвський

Д. М. Лозовий

В. В. Мельничук

П. М. Мовчан

М. О. Носко

Н. Б. Реброва

І. М. Ситий

Ю. О. Соболев

О. П. Реєнт

В. Ф. Чепурний

Випусковий редактор

О. В. Ткаченко

Журнал видається за
фінансової підтримки
Чернігівської
облдержадміністрації.

Засновники –
Чернігівський національний
педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка,
Всеукраїнське товариство
«Просвіта» ім. Тараса
Шевченка,
Інститут української
археології та джерело-
знавства
ім. М. С. Грушевського
НАН України.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Чернігівського
національного педагогічного
університету імені
Т. Г. Шевченка (протокол
№ 3 від 28 вересня 2016 р.)

У ГЛИБ ВІКІВ

Метельський А. До питання про формування адміністративно-територіальних центрів Смоленської землі XII - XIII ст. на Посожжі. 3

Келембет С. Дмитро-Корибут Ольгердович – перший литовський князь південної Сіверщини. 13

Тимів І. Літописні джерела і хроніки про боротьбу з татарськими набігами у 1526–1530 рр. 35

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

Коваленко О. Садиба родини Хижнякових у селі Кезі за спогадами Марії Чорносвитової. 50

ЦЕРКОВНА СТАРОВИНА

Рига Д. Чернігівський Борисоглібський собор у 20-30-ті роки XX століття. 60

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII– XVIII ст) (частина 4). 67
Листи гетьмана Івана Мазепи, написані у 1708 р. до великого коронного гетьмана Речі Посполитої Адама Сенявського (переклад-реконструкція із старопольської та латини В. Пилипенка). 90

Листи гетьмана І. Мазепи до державних діячів Речі Посполитої (1703-1708 рр.) (переклад зі старопольської та латини Ю. Мицика та О. Циганок) 94

РОЗВІДКИ

Колєватов О. Організація Слобідсько-Українських військових поселень у 1817 р. 103

Ситий І. З історії земських установ Чернігівщини. 110

Пиріг П., Конопля Ю. Про соціально-економічне становище Остерщини 1920-1921 рр. 115

Тимошик М. Відгомін харківського процесу над СВУ в Чернігівській глибинці: сторінками судової справи 1938 року над учасниками «антирадянської української націоналістичної контрреволюційної повстанської організації» в селі Данина Лосинівського району. 123

Міщанин В. Листи із сорок першого (фронтові трикутники опішненського гончаря Івана Сердюка до своєї сім'ї). 144

Касян Л. Фотоальбом як скарбниця пам'яті та засіб презентації інформації. 150

ЮВІЛЕЇ

Половець В. Федір Андрійович Лизогуб (1851 – 1928) (до 165-річчя з дня народження). 156

Боровик М. Основні напрямки наукової роботи в Чернігівському державному педагогічному інституті (1954-1998 рр.) 161

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

Студьонова Л. Котельницький Н.А. Иван Ильич Петрункевич: жизнь и деятельность на Черниговщине : историко-биографический очерк. – М., 2015. – 124 с. 174

Некролог. Гагін Віктор Іванович. 177

«СІВЕРЯНСЬКИЙ ЛІТОПИС»

Всеукраїнський науковий журнал

Наказом МОН України № 1328 від 21.12. 2015 журнал включено до Переліку наукових фахових видань України, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з історії.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 16226 – 4698 ПР від 21 грудня 2009 р., видане Міністерством юстиції України.

Індекс 74325

Адреса редакції: 14000, м. Чернігів, вул. Хлібопекарська, 10

Телефон для довідок 95-74-18

Сайт журналу: www.siver-litopis.cn.ua

Базові освітні, наукові, культурологічні установи, де зберігаються комплекти журналу «Сіверянський літопис»:

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Національна парламентська бібліотека України

Державна науково-технічна бібліотека України

Львівська державна наукова бібліотека ім. В. Стефаника

Одеська національна наукова бібліотека

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка

Книжкова палата України

Журнал надсилається також до інших бібліотек, наукових, освітніх та культурологічних закладів України, США, Канади, Англії.



ДМИТРО-КОРИБУТ ОЛЬГЕРДОВИЧ – ПЕРШИЙ ЛИТОВСЬКИЙ КНЯЗЬ ПІВДЕННОЇ СІВЕРЩИНИ

У статті зібрано та проаналізовано всі дані, що збереглися у джерелах про Дмитра-Корибута Ольгердовича. З'ясовано, що його уділ складався з двох частин: в історичному ядрі Великого князівства Литовського це була половина Новгородка-Литовського, а у Сіверській землі – Новгород-Сіверський, Чернігів та Трубчевськ. Останні Дмитро-Корибут утратив на початку 1393 р. і назад, на відміну від Новгородка-Литовського, вже не отримав.

Ключові слова: Дмитро-Корибут, Дмитро Ольгердович Старший, Новгород-Сіверський, Чернігів, Трубчевськ, Новгородок-Литовський, синодики князів Чернігівських, Москва, Велике князівство Литовське (ВКЛ), Ольгерд.

В одній з попередніх статей ми дійшли висновку, що останній самостійний великий князь Чернігівський з місцевої династії Ольговичів, Роман Михайлович II, між 1372 та 1375 рр. відступив свої володіння великому князю Литовському Ольгерду, отримавши взамін Брянське князівство. Щоправда, у 1390-х рр. Роман повернувся на чернігівський стіл, але вже лише у якості литовського васала¹. Протягом же періоду з середини 1370-х до середини 1390-х рр. південна Сіверщина становила удільне володіння Дмитра-Корибута Ольгердовича – єдинокровного брата великого князя Литовського (з 1377 р.) Ягайла, згодом короля Польського (з 1386 р.) Владислава II.

Дмитра-Корибута не слід плутати з його старшим зведеним братом і тезкою, другим сином Ольгерда від першого шлюбу Дмитром Старшим († 1399), князем Брянським (близько 1358 – 1372/1375) та Трубчевським (? – 1379)². Така помилка, зроблена ще у XVI ст. М. Стрийковським³, була поширена у старій польській, а потім і російській історіографії протягом майже трьох століть – до К. Стадніцького⁴ та В. Б. Антоновича⁵ включно, поки не була спростована у працях Ю. Вольфа⁶ та особливо Р. В. Зотова⁷. За найбільш достовірним переліком Ольгердовичів, що міститься у складі північно-руських літописів та, в цілому, «витримує перевірку» документальними даними, Корибут був шостим сином Ольгерда та найстаршим – від його другого шлюбу з князівною Тверською⁸. Вказаний шлюб з Уляною, дочкою кн. Олександра Михайловича Тверського, відбувся у 1349 р.⁹. А отже, народження її старшого сина, Корибута, можна досить впевнено відносити до початку 1350-х рр.¹⁰. Датовані відомості джерел про цього Ольгердовича є наступними.

1375 р, 2 березня – «Кейстут (Keinstut), король литовський, з трьома синами брата свого короля Ольгерда (Algerden), разом з сином короля Смоленського, також Андрій, король Полоцький (Plozeke)», здійснили напад на Лівонію, де спустошили маєтки архієпископа Ризького¹¹. Я. Нікодем слушно вважає, що тут маються на увазі три старших сини Ольгерда від другого шлюбу – Ягайло, Скиригайло та Корибут, – згадані окремо від їхнього старшого зведеного брата Андрія Полоцького. Але при цьому дослідник робить, як на нас, не досить переконливий висновок: «Жоден з них не був названий по імені, що може єдине свідчити, з перспективи хрестоносців, про

© Келембет Станіслав Миколайович – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Кременчуцького університету економіки, інформаційних технологій та управління.

їхню не дуже видну роль. Або іншими словами про те, що не мали окремих уділів, оскільки в протилежному разі було б то помічено, як у випадку Андрія Ольгердовича»¹².

1381 р. – «Корибут брат короля (Kaributo frater regis)», разом з цим «королем» Ягайлом та його дядьком, кн. Кейстутом Троцьким, брав участь у поході на замок Тевтонського ордену «Weueren» у Пруссії. Після його п'ятиденної облоги, литовські князі уклали з рицарями-хрестоносцями мирну угоду¹³.

1382 р., незадовго перед 25 травня – Кейстут, на той час вел. кн. Литовський, залишивши у Вільні сина Вітовта, «поидѣтъ к Северьскому Новугородку на князя Корбута». Під час облоги Новгорода-Сіверського Вітовт повідомив батька, що Ягайлу вдалося заволодіти Вільною (12 червня), через що Кейстут змушений був повернутися до Литви¹⁴. Причому цей похід «in Russia» мав для Кейстута скандальні наслідки («cum scandalo»), оскільки «Rutenis» встигли перебити 500 його людей¹⁵. 1 листопада того ж року Ягайло, «великий король» Литовський, та Скиригайло, «герцог» Троцький, на острові порубіжної річки Дубісси уклали три угоди з Тевтонським орденом: 1) про передачу йому, в подяку за військову допомогу (проти Кейстута), Жмудської землі; 2) про перемир'я та союз з орденом на чотири роки; 3) аналогічну грамоту про перемир'я, у якій обіцяють також прийняти християнство разом зі своїм народом. Ці три документи засвідчили всі п'ятеро єдинокровних братів Ягайла та Скиригайла, першим з яких згадується «Cariebut»¹⁶.

1385 р., 14 серпня – Ягайло, вел. кн. Литовський, у Крєві видав знаменитий акт унії з Польщею, який засвідчили його брати «Scirgalono, Coribut, Vitoldo, Ligwen, ducibus Litwanorum»¹⁷. Тоді ж Ягайло дав лист послам королеви Угорської та Польської Єлизавети, у якому підтверджував всі обіцянки своїх послів до неї, за що поручилися ті ж самі його брати¹⁸.

1386 р., 18 квітня – Святослав Іванович, вел. кн. Смоленський, узяв у облогу Мстиславль, прагнучи повернути це місто від ВКЛ до Смоленська. На 11-й день облоги під Мстиславлем з'явилася допомога: спочатку смольняни побачили «стягъ, еже есть полкъ раті Литовьскіа, в немже бѣ князь великий Скири(ли)гаило Олгердовичъ, а мало подалѣ другий полкъ, князь Корибутъ братъ его», а також полк Семєна-Лугвєня та Вітовта. 29 квітня на р. Вохрі під Мстиславлем відбулася битва, в якій смоленські війська були розгромлені, причому загинув і сам Святослав; після цього литовські князі погналися за ними до Смоленська, з якого взяли викуп та «всю свою волю взяша (...) а на княженіи на Смоленскомъ изъ своеа руки посадиша князя Юрья Святославича, а брата его, князя Глѣба, съ собою повѣдоша в Литовьскую землю»¹⁹.

23 жовтня того ж року, у волинському Луцьку, «Дмитро інакше Корибут князь Литовьскій, пан і отчич з Новогродка (Demetrius alias Coributh dux Litwaniæ, dominus et haeres de Novogrodek)», видав присяжну грамоту на вірність королю Владиславу (Ягайлу), королеві Ядвізі та Короні польській²⁰.

1387 р., лютий – король Владислав-Ягайло, повернувшись з Польщі до Литви задля її християнізації, з цією метою призначив на 20 лютого з'їзд у Вільні, куди запросив і своїх братів: князів Скиригайла Троцького, Вітовта Гроденського, Володимира Київського та Корибута Новгородського²¹. Дійсно, вказані князі засвідчили у Вільні три королівські акти, видані на підтримку католицизму у ВКЛ. 1) 17 лютого – надання віленському костюлу св. Станіслава і Владислава, що мав стати кафедрою єпархії, замку «Turogno» (Тауроґіне) з кількома волостями та селами, а також деяких володінь і доходів у Вільні. При цьому були присутні «principibus Skirgalone Troczeni, Wlodzymygo Kyuowyensi, Corybutho Novogrodensi, Vitowdo Grodnensi Lithuanie»²². 2) 20 лютого – привілей на свободи литовським боярам, які прийняли католицизм або виказали такий намір; серед князів-свідків Корибут Новгородський тут згаданий після Вітовта²³. 3) 22 лютого – постанову про заходи щодо поширення католицизму у ВКЛ, зокрема заборону шлюбів між литовцями-католиками і русинами-православними, якщо останні не перейдуть на католицизм, під загрозою тілесного покарання (свідки ті ж самі, що і в документі 17 лютого).²⁴ При цьому сам Корибут-Дмитро, як і згадані тут же його брати Володимир та Скиригайло-Іван, зберегли вірність православному віросповіданню²⁵.

1388 р., 26 квітня – у польській Ленчиці («Лучици») низка князів та бояр, серед яких названі «Семен Ясманович Трубецький воєвода» і «Суць воєвода Новгородський», поручилися за свого володаря, якого називають «князь велебный Дмитрий, инѣм именем Корибут, князь Новгородский и Сѣверьский, господарь нашъ милый». Його «повелѣннiем» вони присягають «за него и за его дѣти, иже со всею своею землею и с городаи вѣрен будет королеви и королици и ихъ дѣтемъ, и корунѣ польской, а ни ихъ коли отстанет. Пак ли бы его ж Богъ не дай, хотел бы коли отстати тонъ и сны (?!) князь Корибут, а либо его дѣти, явно а либо тайно, тогда мы со всимъ посольствомъ земли его хотим его отстати и его дѣтей, а ни в чемъ его не хотимъ послушни быти, але короля Польского Володислава, и его королицы, и его дѣтей, и корунѣ польской вѣрни хотимъ быти, а николи ж не хотимъ отставати, и на вѣки, и во шитки часы николи ихъ не отстати»²⁶. Треба думати, що якісь підстави для видання такої грамоти дійсно мали існувати, оскільки за жодного іншого удільного князя ВКЛ члени його ради, наскільки нам відомо, не поручалися. А 18 травня того ж року, у Кракові, сам «Дмитрий инѣмъ именемъ Корибут князь Литовский» видав, уже другу після 1386 р., присяжну грамоту на вірність королю Владиславу, королеві Ядвізі та короні польській²⁷.

10 серпня того ж 1388 р. великий магістр Тевтонського ордену скаржився папі Римському, що Вітовт з братом Конрадом, а також «Karobud», брат короля Польського, та кн. Юрій, з литовсько-руським військом підступно напали та здобули замок Візну, відданий у заставу ордену кн. Земовітом Мазовецьким, який і дотепер держать»²⁸.

1389/90 р., перед 19 січня – литовський боярин Судемунт терміново прибув до «короля Корибута (regem Karibot)», повідомивши йому, що Вітовт з рицарями Тевтонського ордену хоче захопити Вільну. Внаслідок цього віленський замок було приведено у бойову готовність, і Вітовт, з'явившись перед ним, від штурму відмовився²⁹. У середині лютого 1390 р. сам король Владислав-Ягайло, прибувши до ВКЛ, узяв у облогу Городно – удільну столицю Вітовта, що перебував тоді у Пруссії. «Князь Новгородський Корибут, один з рідних братів короля, віросповідання грецького, прибувши особисто, привів правдоподобно більше ніж хто-небудь з князів литовських рицарів і то відмінних, однаково як щодо озброєння, так і коней». Незабаром на допомогу Городну прибув Вітовт з хрестоносцями, але, незважаючи й на це, 7 квітня замок здався королю³⁰.

1392 р., близько січня – Вітовт з рицарями-хрестоносцями здійснив напад на Лиду (місто у 50 км північно-західніше Новгородка-Литовського), де їх зустрів «Karbut der koning (Karibot regem)»; у кривавій битві він був розбитий, сам ледве не потрапивши до полону, і навіть утратив свій прапор-хоругву³¹.

Після того, як король Владислав-Ягайло вимушений був призначити Вітовта Кейстуовича князем-намісником ВКЛ (за руськими джерелами – великим князем), терпець Дмитра-Корибута, як то мовиться, увірвався. Визнаючи, за волею батька, владу своїх молодших, але рідних братів Ягайла та Скиригайла, він не збирався робити те ж саме стосовно молодшого брата двоюрідного, з яким, до того ж, останні роки вів відкриту війну. У січні (лютому?) 1393 р. «князь Корбут Олгирдовичъ нача в непослушенствѣ быти у великого князя Витовта, и начат збирати вои свои, и поиде противу. Князь же великий Витовт посла вои свои, Василя Бореиковичя и Кгинивила противу ему, и ступишася вои на мѣсто на Недокудовѣ, и побежени быша вои князя Корбута, и почаша бѣгати, и побито их много. Сам же князь великий (!) Корбут бежи в Новѣгородок и ополчися, ту же бе и княгини его и дети. Князь же великий Витовт събра вси вои свои и сам поиде к Новгородку и Новгородок озма и князя Корбута и княгиню его и дѣти в няцтво посла»³². Місце битви у цитованій редакції литовсько-руського літопису вказано як «Недокудово», так само й ще в одній³³; але у п'яти інших редакціях – «Докудово»³⁴. Дійсно, на півдорозі між Новгородком та Лідою до сьогодні існує селище Докудово. У літописах столиця Корибута, Новгородок, фігурує без уточнення «Сіверський»³⁵. А у прусській хроніці Йоганна Посільге, на основі якої, до речі, й датується похід Вітовта, прямо вказано, що у полон до нього потрапив

«Karbuth czu Cleyne Nowgart» (у Малому Новгороді). Під цією ж назвою у тому ж джерелі наступного року згадується, безперечно, саме Новгородок-Литовський³⁶.

В ув'язненні у Владислава-Ягайла Дмитро-Корибут пробув відносно недовго. 14 листопада того ж 1393 р. за нього поручився його тесть, великий князь Олег Іванович Рязанський: «(...) поручили есмо у великого короля, у Володислава Божьей милости Полского, Литовского, Руского и иных многих земель господаря, за его брата за князя за Корибута, иже быти ему вѣрну и послушну своего брата великого короля преже написаного, а никоторымъ временем его не отстати, ани противъ ему быти ни дѣломъ, ни словом, ни помысломъ, ани противъ тыхъ, што суть подъ его рукою. Пак ли бы зят мой княз Корибутъ што мыслил ил и што бы хотѣлъ учинити или бы учинилъ противъ своего брата короля и протывъ тыхъ, штожь суть подъ его рукою послушни, а за моею порукою, тогда мы княз Олегъ, его тесть и его поручникъ, имамоу у томъ во всемъ остати нашему королю Володиславу преже написаному, а самого князя Корибута имамоу поставити передъ королемъ безо лсти и без хитрости»³⁷.

1394 р., серпень/вересень – «Karboth und Wytowt» виступили до Рудоміна назустріч рицарям-хрестоносцям, що йшли війною на Вільно; але литовсько-руське військо було розбите відділом орденської армії³⁸.

1404 р., весна – Корибут Ольгердович брав участь у поході вел. князя Вітовта на Смоленськ, який литовська армія облягала сім тижнів, але здобути тоді так і не змогла³⁹. Після цього Корибут ніде вже більше не згадується⁴⁰.

М. Стрийковський, литовсько-польський хроніст 2-ї половини XVI ст., повідомляє, що взамін за Новгород-Сіверське князівство, конфісковане у 1393 р., Дмитро-Корибут Ольгердович отримав від Ягайла й Вітовта новий уділ на Поділлі та Волині – Брацлав, Вінницю, Соколець і Кременець, а згодом сам побудував замки Вишневець та Збараж, ставши засновником княжих родів Збаразьких і Вишневецьких⁴¹. Однак у попередніх роботах ми показали, що традиція про походження вказаних родів від Корибута є вигадкою, запровадженою одним з кн. Збаразьких лише у середині XVI ст. Повідомлення ж Стрийковського про другий, Брацлавсько-Кременецький уділ Корибута – це лише власна «реконструкція» хроніста, зроблена через ототожнення ним кн. Федора Корибутовича з кн. Федьком Несвізьким, який у грамоті 1434 р. називав згадані міста своїм «держанням» або «вотниною»; з даними цього документа Стрийковський був знайомий через хроніку М. Кромера, який сам і уклав перший опис Коронного архіву, де він зберігався⁴².

Отже, переходимо до питання про реальні володіння Дмитра-Корибута Ольгердовича, які склалися з двох територіальних комплексів – литовського та сіверського. Як ми бачили, у 1393 р. фактичною столицею Корибута, де перебувала його родина, безперечно, був Новгородок-Литовський; від цього міста, напевне, походить і його титул у присяжній грамоті 1386 р.: «dominus et haeres de Novogrodek». Про це ж опосередковано свідчать і ще кілька фактів. У давньому євангелії Лаврашевського монастиря, що знаходився поблизу Новгородка-Литовського, між іншими, вміщено і дарчий запис великого князя Дмитра Ольгердовича⁴³. Тут же, у дещо пізніших записах, згадуються пани Гавсовичі та Беліковичі, які ідентифікуються як представники новогрудської шляхти середини – 2-ї половини XV ст. Їхніми предками, вочевидь, були Гавс та Белік – бояри Дмитра-Корибута, згадані у поручній грамоті за нього 1388 р.⁴⁴ Нарешті, у кількох км від Новогрудка у 2010 – 2011 гг. було знайдено три унікальних монети, що містять зображення «князівського знаку» Корибута⁴⁵ (про нього див. нижче).

За свідченням литовсько-руського літопису, у середині XIV ст. Новгородок-Литовський належав Коріату Гедиміновичу († 1358/1366). Троє його старших синів не пізніше 1360-х рр. зробилися князями на Поділлі, а молодший, Федір, нібито успадкував батьків Новгородок, звідки прибув на Поділля лише після смерті старших братів, тобто аж наприкінці 1380-х рр.⁴⁶ Однак останнє свідчення є помилковим, хоча б тому, що у 1388 р. Федір Коріатович згадується як кн. Подільський, співправитель старшого брата Костянтина⁴⁷. У грамоті вел. князя Вітовта 1401 р. він забезпечує брату

Сигізмунду володіння половиною Новгородка («medietate Novogrodeg»), що колись належала його ж братам Войдату та Товтивілу⁴⁸. З них Войдат Кейстутович єдиний раз згадується у 1362 р., а Товтивіл-Конрад, якщо вірити Длугошу, загинув у 1390 р. Сином Войдата цілком міг бути Юрій, син брата Вітовта, «herczoge de Nogarten», який згадується у 1384 та, очевидно, 1390 р.⁴⁹ Отже, виходить, що Корибут Ольгердович міг володіти лише половиною Новгород-Литовського князівства.

Такий досить дивний, на перший погляд, поділ Новгородка між двоюрідними братами насправді цілком відповідав умовам угоди, що існувала між їхніми батьками, Ольгердом і Кейстутом – всі наново здобуті «города» і волості ділити між собою на пополам⁵⁰. Більше того, близько 1390 р. Вітовт особисто свідчив перед керівництвом Тевтонського ордену: «Так, у Руській землі багато замків і територій було здобуто – те все вони (Ольгерд і Кейстут) *поділили на пополам*»⁵¹. Отже, звідси випливає цілком логічний висновок, що після смерті брата Коріата, сини якого перебравлися на Поділля, Ольгерд та Кейстут розділили його Новгород-Литовське князівство між собою. Свою половину Ольгерд і надав сину Дмитру-Корибуту, щоправда, невідомо, чи ще за власного життя, чи лише у заповіті 1377 р. Цілком можливо, що у 1382 – 1384 рр., коли Товтивіл Кейстутович та Юрій Войдатович (?), разом з Вітовтом, перебували поза межами ВКЛ⁵², Корибут володів також і їхньою половиною Новгородка, отримавши її від Ягайла – подібно тому, як Кейстутове Троцьке князівство, «отчина» Вітовта, було надане Скиригайлу. Те ж саме стосується й періоду після 1389 р., коли, за свідченням самого Вітовта, «у мого брата князя Тевтивіла відібрав він (Владислав-Ягайло) назад усе, що йому надав»⁵³. Можна припустити, що і однією з причин «бунту» Корибута проти Вітовта на початку 1393 р. було те, що той став вимагати повернення спадщини своїх братів.

Після звільнення Дмитра-Корибута з ув'язнення, у листопаді 1393 р., напевне, він отримав назад і свою власне-литовську «отчину». Здається, лише цим можна пояснити, що на початку XV ст. його старший син та спадкоємець титулувався як «Sigismundus Koributi Dei gratia dux Nouogrodiensis»⁵⁴. Досить вірогідно також, що до складу Новгород-Литовського князівства входив і замок Лошеськ (Лоск), приблизно у 80-ти км північно-східніше Новгородка, яким до 1440-х рр. володів кн. Федір Корибутович⁵⁵.

Переходимо до питання про сіверські володіння Дмитра-Корибута. Як ми бачили, у датованих джерелах про них збереглося лише два свідчення. У 1382 р. фактичною столицею князя був Новгородок-Сіверський. А у 1388 р. Дмитро-Корибут титулувався князем Сіверським, а серед його слуг згадується «Трубчевський воевода». Трубчевськ (Трубецьк), безперечно, він отримав не раніше 1380 р., оскільки до того це місто було столицею уділу Дмитра Ольгердовича Старшого: у грудні 1379 р., під час походу московських військ на Сіверщину, «князь Трубчевский Дмитрій Олгердович не сталь на бои (...) но выиде изъ града съ княгинею своею и з дѣтми и съ бояры своими и пріеха на Москву въ рядъ къ князю великому Дмитрею Ивановичю»⁵⁶.

Щоправда, польський історик С.-М. Кучинський вважав літописне повідомлення про від'їзд Дмитра Старшого до Москви недостовірним як за змістом, так і за хронологією, оголосивши його комбінацією XVI ст., вірогідно, складеною в інтересах знатної родини кн. Трубецьких! «Реконструкція реальних подій» за Кучинським (хоча й не вповні послідовна) в цілому має наступний вигляд. Московський похід на Сіверщину відбувся вже після Куликовської битви 1380 р. Дмитро ж Ольгердович ще раніше перейшов на бік Москви і він брав участь у цьому поході разом з братом, Андрієм Полоцьким (на московській службі з 1377 р.). Очевидно, саме він захопив Трубчевськ – «звідси потім літописи могли відзначити, що цей князь прийшов на московську службу з Трубчевська». Однак на допомогу Сіверщині виступив не хто інший, як сам вел. кн. Ягайло. Розгромивши Андрія під Стародубом, він пішов до Трубчевська проти Дмитра, який «не станул на бой» – тільки не з Москвою, оскільки до неї втік, а з литвинами». Московські війська не воювали Брянськ, «оскільки сам князь брянський приймав участь в поході»; можливо, літописи сплутали його з

іншим учасником походу, кн. Дмитром Михайловичем Волинським. Від московитів же Трубчевськ захищав не Дмитро Брянський, а його молодший брат Дмитро-Корибут, власне кн. Трубчевський, «а літописи – маючи одного Дмитра Ольгердовича в Трубчевську, другого у Москві – просто не змогли інакше розв'язати труднощі, як визнати, що є то один і той самий князь»⁵⁷.

Такою є «наукова методика» польського історика! Зрозуміло, що ставитися подібним чином до літописних джерел є цілком неприпустимим. З приводу хронології зазначимо, що літопис наводить не просто дату, а повну дату початку московського походу на Сіверщину – 9 грудня у *п'ятницю* 6887 р.; за календарним розрахунком, вказані число та день тижня дійсно співпадали саме у 1379 р. Що ж стосується міфічної «препарації» літописного тексту, то в усіх основних зведеннях (за винятком скорочених редакцій, на які намагався посылатися Кучинський) він читається однаково, починаючи з Рогожського літописця, складеного, як відомо, на початку XV ст.

Більше того, Кучинський навіть заперечував князювання у Трубчевську до 1380 р. Дмитра Старшого, вважаючи, що це місто, разом зі Стародубом, належало Андрію Ольгердовичу Полоцькому. При цьому дослідник посилався на таке сумнівне джерело, як т. зв. Хроніка Биховця, де уділом Вінгольта (?) Андрія Ольгердовича названий Трубчевськ (тоді як реальний Андрій Полоцький взагалі показаний сином Кейстута!), а в іншому місці згадується міфічний кн. Андрій Лукомський та Стародубський, нібито тесть Вітовта⁵⁸. Кучинський вважає, хоча цього разу й не стверджує, що Ольгерд близько 1370 р. дійсно міг надати Трубчевськ (і Стародуб) сину Андрію та що останній брав участь у поході 1380 р. у якості претендента на «свою стару волость»⁵⁹. Отже, звідси випливає, що Дмитро-Корибут мав отримати Трубчевськ після від'їзду Андрія до Москви у 1377 р. Насправді, зрозуміло, це є нереальним. Повторюємо, Дмитро-Корибут міг отримати Трубчевськ лише після того, як Дмитро Ольгердович Старший, кн. Трубчевський, у грудні 1379 р. виїхав до Москви, тобто, скоріш за все, у 1380 р., а, можливо, й ще пізніше.

Що стосується Новгород-Сіверського, то щодо дати його надання Дмитру-Корибуту згоди в історіографії не існує. За думкою С. Смольки, це сталося лише після вокняжіння у Вільні Кейстута, тобто у 1381 р.⁶⁰. Г. Пашкевич вважав, що Дмитро-Корибут був посаджений на Сіверщині восени 1380 р.⁶¹. Але з такими версіями ми погодитися не можемо. Ще В. Б. Антонович писав, що сам Ольгерд сіверські землі «розподілив між членами своєї родини»; щоправда, часткою Дмитра-Корибута дослідник, окрім Новгород-Сіверського, помилково вважав Брянськ⁶². Про те, що свій сіверський уділ Дмитро-Корибут отримав ще від батька, писали також Р. В. Зотов⁶³ та Ф. І. Леонтович⁶⁴. М. С. Грушевський справедливо зазначав: «На свою руку як би вони (перші литовські князі Сіверщини. – **С. К.**) могли дістатися сюди? Очевидно, вони дістали свої волости, бодай головні їх части, уже готовими від якогось сильнішого литовського князя, що здобувши, роздав їх в держави. В такому разі очевидно був то Ольгерд»⁶⁵. Початок княжіння Дмитра-Корибута на Сіверщині ще за життя батька приймав Т. Василевський⁶⁶. Тієї ж думки дотримується й Ян Теньговський, зазначивши, що «князь той не був присутнім під час литовсько-хрестоносних (крижацьких) переговорів, що завершилися трактатом 29 IX 1379 року, у той час як його молодший брат Лингвен привів до того акту власну печатку. Оскільки Новгород Сіверський був значно віддалений від Вільна та Трок. Ольгердович міг отримати у володіння Новгород Сіверський близько 1375 року. Правдоподібно також вже тоді прийняв православне хрещення й отримав ім'я Дмитра»⁶⁷.

Однак Я. Нікодем указав, що аргумент Теньговського насправді нічого не вартий, оскільки Ольгерд помер ще за два роки до 1379 р. Натомість сам Нікодем, головним чином на підставі звістки лівонської хроніки, де у 1375 р. три безіменні сини Ольгерда названі окремо від їхнього старшого брата Андрія Полоцького, доходить висновку, що ці та інші Ольгердовичі, сини Уляни Тверської, за життя батька власних уділів не мали (див. вище). Не отримав Дмитро-Корибут Сіверщини й відразу після смерті Ольгерда, оскільки брав участь у поході «короля» Ягайла та Кейстута на замок

«Beueren» у Пруссії (за Нікодемом – у 1380 р.). «Той сумнів походить з географічного положення, оскільки сіверські землі не сусідили з орденською державою. Якби Корибут був у той час самостійним князем на литовському східному плацдармі, Ягайло не доручав би йому завдання війн з хрестоносцями. (...) але на місці був з певністю, маючи близько двадцяти років, Лингвен, котрий у 1379 р. разом з Ягайлом підписав троцький мир з орденем. Коли б Корибут був князем сіверським, великий князь вислав би з Кейстутом Лингвена». Врешті-решт Нікодем приєднується до думки Г. Пашкевича, за якою Корибут отримав Сіверщину від Ягайла лише восени 1380 р.⁶⁸

Однак і аргументи Я. Нікодема його версію довести не спроможні. Те, що у 1375 р. молоді Ольгердовичі не названі за іменами та згадані окремо від Андрія Полоцького, жодним чином не свідчить про відсутність у них власних уділів. Дану обставину цілком можна пояснити тим, що Андрій був, практично, на ціле покоління старшим за них і володів розлогим Полоцьким «королівством», що межувало з Лівонією – батьківщиною хроніста. Дмитро-Корибут воював з хрестоносцями й після 1380 (треба 1381) р., у 1388 та 1392 рр., коли точно був князем Сіверським. Це й не дивно, оскільки його основним володінням в історичному центрі ВКЛ був Новгород-Литовський. Дійсно, прямих свідчень про приналежність Дмитру-Корибуту південної Сіверщини за життя Ольгерда ми не маємо, але це цілком можна пояснити надзвичайно скупою джерельною базою. Нагадуємо, за нашим переконанням, Велике князівство Чернігівське було приєднане до ВКЛ між 1372 та 1375 рр. Вірогідніше за все, саме тоді Ольгерд, вже будучи у певному конфлікті зі своїми синами від першого шлюбу, більшу частину здобутих сіверських земель і надав старшому сину Уляни Тверської – Дмитру-Корибуту.

До числа цих земель, окрім Новгорода-Сіверського, належав також і Чернігів. Про це ми довідуємося, в першу чергу, з наступного запису у пом'яниках князів Чернігівських (Введенської церкви Києво-Печерської лаври та Любецького): «Велик(ого) Кн(я)з(я) Димітрія Черниговского и Брата его Кн(я)з(я) Ивана. Велик(ого) Кн(я)з(я) Ивана Скиргайла»⁶⁹. Сприймаючи текст цього запису буквально, виходило б, що у ньому поминаються три особи: вел. кн. Дмитро Чернігівський, його брат Іван та вел. кн. Іван-Скиригайло (Ольгердович). Однак уже архієпископ Чернігівський Філарет (Гумілевський), а за ним Р. В. Зотов вважали, що насправді мова має йти про двох синів Ольгерда, Дмитра та Скиригайла-Івана. «Слова Синодика (...) ми розуміємо так, що укладач Синодика хотів ними висловити, що брат Дмитра Чернігівського, князь Іоанн (троцький), був згодом великим князем (київським). Філарет, вірогідно, на підставі порівняння Любецького синодика з іншими, що були у його використанні, у цій статті не повторює двічі імені Іоанна, чим і роз'яснює справу»⁷⁰. Дійсно, у виписках Філарета, зроблених нібито з Любецького синодика (а фактично, як випливає з їхнього змісту, є компіляцією з кількох подібних пам'яток), цитований вище запис читається так: «В. к. Димитрія черниг. и брата его к. Иоанна, в. к. Скиригайла».⁷¹

Варто зазначити, що Дмитро Ольгердович Старший у пом'яниках записаний дещо нижче, без великокнязівського титулу, з синами Іваном та Михайлом⁷², які відомі також і за родовідними книгами. А звідси випливає, як справедливо зазначив Р. В. Зотов, що з титулом великого князя Чернігівського у синодику записаний Дмитро-Корибут, з інших джерел відомий як кн. Новгород-Сіверський⁷³. Одночасно такого ж висновку дійшов Ф. І. Леонтович (вважаючи, що Дмитро-Корибут спочатку жив у Чернігові, а потім перейшов до Новгорода-Сіверського, залишивши Чернігів Скиригайлу)⁷⁴, а незабаром його підтримав, хоч і не в категоричній формі, також М. С. Грушевський⁷⁵.

З тотожністю Дмитра-Корибута Ольгердовича та вел. князя Дмитра Чернігівського не погодився С.-М. Кучинський. Головний аргумент польського дослідника полягає у тому, що титул князя Чернігівського навіть пізніше (у період правління Швитригайла Ольгердовича) ще не втратив свого значення, тоді як «жоден акт Корибута не містить хоча б найменшого натяку на його правління у Чернігові, жоден літопис, жодне джерело»⁷⁶. Однак нижче ми побачимо, що таке твердження, навіть не

рахуючи запису в пом'яниках, не зовсім відповідає дійсності. А головне, з літописного повідомлення 1382 р. випливає, що *фактично* столицею Дмитра-Корибута був Новгород-Сіверський; саме тому він титулувався «князем Новгородським і Сіверським», що жодним чином не виключає факту приналежності йому також і Чернігова.

Інші аргументи С.-М. Кучинського, по суті, не мають взагалі ніякого реального значення. Наприклад, він звинувачує Зотова, нібито той при інтерпретації запису Любецького синодика уніфікував два імені – «Ивана» та «Иоанна»: «Якби це була одна й та сама особа, то навіщо були вжиті два написані по-різному імені?! Цікаво, кому на Русі прийшло б до голови розрізняти двох різних Іоаннів заміною кириличної літери «w» (омеги) на «o» та пропуском однієї «н»? Далі, Кучинський зазначає, що у синодику князі звичайно поминалися разом з дружинами та дітьми, але Дмитро Чернігівський записаний без таких, тоді як у Дмитра-Корибута було кілька синів. Однак поминання разом з князем його родини у Любецькому синодику зовсім не є обов'язковим правилом, щодо чого можна навести багато прикладів. Та й хіба не могло бути такого, щоб дружина та сини Дмитра-Корибута померли через значний час після його смерті (про Корибутовичів це відомо точно), будучи ще живими на момент внесення його імені до синодика? Ще одну причину, з якої Дмитра Чернігівського не можна ототожнювати з Корибутом, Кучинський вбачає у тому, що останній у руських джерелах згадується під своїм литовсько-язичницьким іменем, яке у Любецькому синодику не вказане, тоді як у випадку з Іоанном-Скиригайлом там наведені обидва його імені⁷⁷.

Але якщо вел. кн. Дмитро Чернігівський, за думкою польського історика, не міг бути сином Ольгерда та братом Скиригайла, то ким же він тоді взагалі був? У відповідь на це питання Кучинський пропонує два варіанти. 1) Дмитро належав до правлячої династії Гедиміновичів; не виключено, що цим князем був Дмитро Коріатович (Михайлович Волинський), воєвода на московській службі, який міг повернутися до ВКЛ разом з Дмитром Ольгердовичем Старшим (у 1388 р.) або дещо пізніше. 2) Дмитро Чернігівський походив зі старої руської династії – тоді у ньому слід вбачати «або вцілілого нащадка роду Святославичів, або прибулого звідки-небудь та, за згодою Литви, правлячого наприкінці XIV ст. у Чернігові Рюриковича». В останньому випадку таким емігрантом міг бути, зокрема, кн. Дмитро Галицький (Галича-Мерського), вигнаний зі свого князівства Дмитром Московським (у 1363 р.). Однак сам Кучинський схилився до думки, що «Дмитром чернігівським був син Романа Михайловича, Дмитро Романович, який помер у 1414 р.». Він, «як і його батько, не помер на троні чернігівському. Правдоподібно, був усунутий не пізніше 1401 – 6 рр., під час війн на сході»⁷⁸. Дійсно, у Тверському літописі є повідомлення про смерть 12 жовтня 1414 р. кн. Дмитра Романовича, але без жодної вказівки на його титул та походження⁷⁹. Набагато логічніше було б припустити, що у цьому північно-руському зведенні мався на увазі хтось із князів Північно-Східної, а не далекої для літописця Південної Русі. Ми вважаємо, що таким міг бути лише Дмитро Романович – представник роду кн. Ярославських, син Романа Васильовича (засновника м. Романова) та онук Василя Давидовича Ярославського († 1345)⁸⁰.

Що ж стосується Дмитра-Корибута, то він, за версією С.-М. Кучинського, у Чернігові ніколи не князував. Його першим та основним володінням був Новгород-Сіверський, приєднаний до Литви ще до 1363 р. А потім, після зради Дмитра Старшого у 1380 р., під владу Дмитра-Корибута були передані також Трубчевськ і Брянськ⁸¹. Причому стосовно Брянська це твердження польського історика не лише голослівне, але й суперечить тому факту, що на момент від'їзду Дмитра Старшого Брянськ знаходився у сфері впливу Москви⁸².

Ще одну інтерпретацію запису Любецького (та Введенсько-Печерського) синодика запропонував Ф. М. Шабульдо. За його думкою, з титулом великого князя Чернігівського тут поминається скоріше не Дмитро-Корибут, а Дмитро Ольгердович Старший, який володів Черніговом у середині – наприкінці 1370-х рр.⁸³ Про приналежність Чернігова до володінь Дмитра Старшого писали ще В. Б. Антонович⁸⁴ та

Ю. Вольф⁸⁵. Однак ні вони, ні Ф. М. Шабульдо не звернули увагу на факт, підкреслений Р. В. Зотовим та Ф. І. Леонтовичем: Дмитро Старший, без великокнязівського титулу, записаний в іншій статті Любецького синодика, причому разом з синами, відомими також і за свідченнями давніх родоводів (див. вище).

Нарешті, О. В. Русина, на підставі буквального сприйняття тексту пом'яника, слідом за С.-М. Кучинським вважає, що записані там кн. Іван та вел. кн. Іван-Скиригайло були різними особами. А отже, вел. кн. Дмитро Чернігівський, брат першого з них, не може бути ототожнений ні з Дмитром-Корибутом, ні з Дмитром Старшим Ольгердовичами, про князювання яких у Чернігові інші джерела нічого не повідомляють⁸⁶.

За нашим же переконанням, з титулом великого князя Чернігівського у пом'яниках записаний все-таки Дмитро-Корибут, брат Івана-Скиригайла Ольгердовича. Конструкція їхньої фрази, де двічі повторене ім'я Івана (Іоанна), не суперечить такій версії хоча б тому, що аналогічна конструкція – коли одна й та ж сама особа титулується князем, а потім тут же великим князем, – зустрічається в пом'яниках і раніше. Зокрема, мова йде про поминання вел. князя Олега III Романовича (кінєць XIII ст.): «Велик(ого) Кн(я)з(я) Романа старого Черниговского и Кн(я)гиную его Анну и С(ы)на его Кн(я)з(я) Олга Романовича, Велик(ого) Кн(я)ся Черниговского (...) Инока Леонтия»⁸⁷.

Ще одним, дуже важливим доказом на користь тотожності вел. князя Дмитра Чернігівського та Дмитра-Корибута є вкладний запис, уміщений у Євангелії Лаврашевського монастиря XIV ст.: «Се язъ великѣи князъ Дмитрии Олгирдовичъ (...) даль есмь с(вя)тої Б(огороди)ци Гнидковича Лукно Пятип* *є і озера і Морино (...)»⁸⁸. Великим князем не міг титулуватися ні правитель Брянська, ні Трубчевська (уділи Дмитра Старшого), ні Новгород-Сіверського. Право на такий титул, очевидно, могло давати лише володіння Черніговом – давньою столицею однойменного великого князівства. А звідси зрозуміло, що вел. кн. Дмитро Ольгердович Лаврашевського євангелія – це та ж сама особа, що й записаний у пом'яниках вел. кн. Дмитро Чернігівський. Що це був саме Дмитро-Корибут, певним чином підтверджує ще й сама географія його вкладу: Лаврашевський монастир знаходився поблизу Новгородка-Литовського, який, разом із Сіверщиною, також належав цьому Ольгердовичу (див. вище).

Повторюємо, в інших джерелах Дмитро-Корибут не зветься князем Чернігівським не тому, що він не володів Черніговом, а тому, що його фактичною сіверською столицею був Новгород. Очевидно, литовський княжич (чи сам Ольгерд?), будучи чужинцем і першим представником нової династії, з цієї причини переніс центр Сіверщини та свою резиденцію до Новгорода, не бажаючи проживати у Чернігові, якнайтісніше пов'язаному з династією Ольговичів, столицею яких це місто було протягом трьох століть. У пом'яниках же, яким був властивий церковний консерватизм, Дмитро-Корибут був названий великим князем Чернігівським в силу давньої традиції про першість чернігівського стола.

Отже, володіннями Дмитра-Корибута у південній Сіверщині слід визнати Новгород, Чернігів (вірогідно, з 1372/1375 р.) та Трубчевськ (з 1380 р. чи й пізніше). Хибна версія про приналежність йому Брянська є або наслідком переплутування з Дмитром Старшим (К. Стадніцький, В. Б. Антонович), або безпідставною гіпотезою (С.-М. Кучинський та деякі інші). У реальності Брянськом з 1372/1375 й до своєї загибелі у 1401 р. володів Роман Михайлович, спочатку у якості союзника Москви, а потім – васала Вітовта⁸⁹. Інші ж значні міста Сіверщини – Стародуб, Рильськ та, вірогідно, Путивль – у 1370 – 1400-х рр. належали кн. Патрикію Давидовичу, його синам та онукам⁹⁰.

Незабаром після арешту Дмитра-Корибута, на початку 1393 р., його сіверські володіння були надані Федору Любартовичу взамін за конфіскований Володимир-Волинський: 23 травня того ж року цей князь видав присяжну грамоту королю Владиславу-Ягайлу й королеві Ядвізі, у якій згадує, що вони «дали ми землю до своєї воли на имя Сѣверскую со всѣ городи»⁹¹. Після звільнення Дмитра-Корибута, у

листопаді 1393 р., Сіверщини назад він вже не отримав. Чернігів близько 1395 р., скоріш за все, було повернуто Роману Михайловичу⁹², а на початку 1404 р. надано Швитригайлу Ольгердовичу⁹³. Швитригайло ж ще у 1400 р. отримав, разом з Поділлям, Новгород-Сіверський: «lands in (землі у) der Walachie und Podolyen und *Nawgardin* das beste hus»⁹⁴; мова тут жодним чином не може йти про Новгородок-Литовський («*Cleyne Nowgart, Cleyne Nowgardin*») – спільне володіння Корибута та Вітовта (див. вище). Не зміг Корибут, на відміну від половини Новгородка-Литовського, й передати Сіверщину своїм синам. Так, Швитригайло у серпні 1420 р. титулувався як «*duce Czirneowiensi*», а його титул у документі від 27 липня 1422 р. свідчить, що йому належали всі три сіверських міста, котрі колись становили уділ Дмитра-Корибута: «*Boleslaus alias Swidrigail dei gracia dux Littwanie et terrarum Czirneow, Szewor et Trubeczensis dominus etc.*»⁹⁵.

Дмитро-Корибут Ольгердович був одним з небагатьох удільних князів ВКЛ, які карбували свої власні монети. Вперше таку монету ідентифікував М. І. Догель: на її аверсі зображено меч, навколо якого читається (у дзеркальному відображенні) напис «дкорибтво», а на реверсі – «князівський знак» в оточенні грубого наслідування арабської легенді. Цей «князівський знак» представляє собою, умовно кажучи, покладену на бік «вісімку» з крапками у її колах, увінчану посередині хрестом (див. рис. зліва). Догель зазначив, що точно такий же знак зображений на печатці кн. Федора Корибутовича 1433 р. (див. рис. по центру), а отже, є «родовим гербом цієї гілки Ольгердовичів»⁹⁶. Пізніше було виявлено ще кілька типів монет Дмитра-Корибута як з іменем князя, так і без, але з зображенням меча і (або) «князівського знака» та татарськими наслідуваннями або нечитабельними кириличними написами. Зупинятися на розгляді цих типів, що є специфічною сферою нумізматики, ми не будемо, обмежившись вказівкою літератури питання⁹⁷. Що стосується хронології карбування, зокрема, одного з найстарших типів з двосторонніми татарськими наслідуваннями та «князівським знаком», І. Хромова писала: «Хронологічні межі емісії (1370-і – 1380-і роки) визначаються завдяки врахуванню кількох факторів. По-перше, майстер з Сіверського князівства, копіюючи монети Мухаммада (1370 – 1375 рр. – *С. К.*), не бачив монет ані Буляка, ані Токтамиша, що почали карбуватися 1380 р. По-друге, слід враховувати незначну кількість самих монет Корибута. Все це обмежує нижню дату карбування кінцем 70-х рр. XIV ст.»⁹⁸.



Переважна більшість монет Дмитра-Корибута походить зі скарбів та поодиноких знахідок на території Київщини, Сіверщини та прилеглих до неї північно-східних регіонів. Однак є й показові винятки: вище вже згадувалося, що три монети, з «князівським знаком» Корибута на аверсі та нечитабельним кириличним написом на реверсі, було знайдено в околицях Новогрудка (його власне-литовської столиці), а одна така монета походить з території Віленського Нижнього замку⁹⁹. Тим не менш, навряд чи можна сумніватися у тому, що монетний двір Корибута знаходився на Сіверщині, скоріш за все, у його столиці – Новгороді. Лише цим можна пояснити вміщення на більшості його монет татарських наслідувань. Варто також наголосити, що ці наслідування, принаймі читабельні – хана Мухаммада (монет 1370 – 1375 рр.), «в контексті аналізу зображень можуть символізувати загальну залежність від Орди Мамає (...) Відомо лише про існування певної угоди між Ольгердом та Мамаєм щодо «виходу» данини із земель Південно-Західної Русі»¹⁰⁰.

Щодо походження та значення «князівського знаку» Дмитра-Корибута, ще М. І. Догель звернув увагу на його очевидну близькість до знаку на найдавніших

рязанських монетах, вважаючи запозиченим саме від них. В. Н. Рябцевич вважав, що Дмитро-Корибут узяв за основу свого знаку рязанську тамгу, доповнену зверху хрестом, після того, як одружився на дочці вел. князя Олега Івановича Рязанського (нібито у 1386 р.). Дослідник навіть схилився до думки, що використання князем Сіверським цього знаку відбивало його певні претензії на стіл Великого князівства Рязанського¹⁰¹! Велику схожість рязанської та сіверської тамги, аж до наявності крапок на кінці «завитків», відзначала І. Хромова¹⁰². Цей факт не міг не визнати й В. В. Зайцев, указавши, що саме через подібність до ранніх різновидів знаків князів Рязанських та Пронських нечисленні сіверські монети з «князівським знаком», аж до недавнього часу, в зібраннях Ермітажу та Державного історичного музею зберігалися серед монет Великого князівства Рязанського¹⁰³.

Тим не менш, В. В. Зайцев вважав, що «князівський знак» вживався сіверськими князями ще до Дмитра-Корибута. У своїй статті 2007 р. дослідник припустив, що першим його міг карбувати на своїх монетах Дмитро Ольгердович Старший, кн. Брянський і Трубчевський¹⁰⁴. Але у статті 2011 р. про це вже нічого не говориться, а про один з найстарших типів монет зі знаком – двосторонні татарські наслідування, котрі більшість інших нумізматів відносили до Корибута, – Зайцев пише, що вони могли карбуватися або «князями місцевої чернігівської династії, які залишилися у Сіверській землі, або литовськими правителями, які отримали свої уділи в результаті розділу просторих володінь брянського князя (Дмитра Старшого, якого Зайцев вважає володарем ледь не всієї Сіверщини. – **С. К.**)». Зокрема, трохи нижче, в основному на підставі топографії поодиноких знахідок, дослідник доходить висновку: «У сукупності наявні дані дозволяють вважати саме Стародубське князівство місцем виготовлення двосторонніх наслідувань з «князівським знаком»; можливо, вони карбувалися Патрикієм Наримонтовичем (реально – Давидовичем) Стародубським. А ще нижче Зайцев зазначає: «Відомі іменні денги цього князя, на яких знак відсутній (...) Отже, Корибут став використовувати знак вже після початку карбування монет зі своїм іменем. Зробив він це, очевидно, у другій половині 1380-х рр. і, можливо, за прикладом інших сіверських князів, які використовували подібний символ». «Однак, як вказують скарби, знак, увінчаний хрестом, подібний тому, що використовував Корибут, з'являється на «сіверських» монетах, принаймі, одночасно з рязанською тамгою. Таким чином, цей знак варто розглядати лише як один з різновидів тамги чи знака князівської власності, що широко використовувався у руських землях в останній чверті XIV – на початку XV ст.»¹⁰⁵.

Однак нам висновки В. В. Зайцева здаються не досить переконливими. Про жодних князів-Рюриковичів у Сіверщині в цей період, окрім вел. князя Романа Михайловича, нам нічого не відомо, у пом'яниках кн. Чернігівських вони не записані. Дмитро-Корибут, як головний володар Сіверщини, навряд чи став би запозичувати «князівський знак» у князя Стародубського. А подібність цього знаку до рязанської тамги є настільки близькою, що навряд чи можуть залишатися сумніви у походженні першого від другої, враховуючи одруження Корибута на дочці Олега Рязанського. Разом з тим, безсумнівим є факт використання «князівського знаку» не лише Корибутом. Зокрема, він уміщений на монетах кн. Олександра Патрикієвича Стародубського та, можливо, його брата Федора Рильського. Але тут знак все ж має трохи видозмінений вигляд: «кола» його горизонтальної «умовної вісімки» зверху не доведені до кінця, нагадуючи якір чи символ т. зв. «проквітлого хреста». Навряд чи це можна пояснити якимось інакше, ніж тим, що вказані князі визнали свою васальну залежність від Дмитра-Корибута – головного правителя Сіверщини.¹⁰⁶

Однак навряд чи «князівський знак» можна трактувати, як це роблять деякі дослідники, і як «герб» самого Корибута. Справа в тому, що на печатках цього князя (збереглися дані про три їхні екземпляри – при документах від 14 серпня 1385, 23 жовтня 1386 та 18 травня 1388 рр.) міститься зовсім інше зображення – т. зв. «литовська Погонь». В одному варіанті – це вершник управо зі списом у правій руці (див.

рис. справа), в іншому – вліво з мечем чи списом у правій та щитом у лівій руці; на зворотній же стороні печатки вміщено напис у чотири рядки: «Печать князя Корибюта»¹⁰⁷. Звідси випливає, що знак на монетах Дмитра-Корибута, очевидно, все ж слід тлумачити як символ власності цього князя.

Дружиною Дмитра-Корибута, як ми бачили з поручної грамоти 1393 р., була дочка вел. князя Олега Івановича Рязанського († 1402). Судячи з часу народження Ольгердовича (перша половина 1350-х рр.), цей шлюб мав відбутися у 1370-х рр.¹⁰⁸ У акті 1386 р. Дмитро-Корибут вже згадує про своїх синів («filiis»)¹⁰⁹. У довіднику кн. П. Долгорукова повідомляється, що Дмитро-Корибут був одружений двічі: 1) на князівні Любові Іванівні Московській, сестрі Дмитра Донського; 2) на князівні Анастасії Олеговні Рязанській¹¹⁰. Але праця Долгорукова, як добре відомо, містить величезну кількість помилок і до того ж не наводить жодних посилань на джерела. Зокрема, в даному випадку Дмитро-Корибут змішаний з його старшим братом Дмитром Брянським († 1399). Помилвся Долгоруков і щодо, нібито, першої дружини князя. Його джерелом у цьому випадку, безперечно, була праця В. М. Татіщева, але там пишеться наступне: «6864, 1356. Князь великій Иван Ивановичь отдал дщерь свою Любовь во Литву за Дмитрия *Кориадова сына*, внука Гедеманова»¹¹¹. При цьому у літописах імена Любові та Дмитра не вказані. Відсутнє у відомих нам джерелах й ім'я Анастасії, дочки Олега Рязанського.

У довіднику М. Д. Хмирова про перший шлюб Дмитра-Корибута, який також сплутаний з Дмитром Брянським, уже нічого не говориться. Але тут указано, що Анастасія Олегівна Рязанська до того, як стала дружиною Ольгердовича, була одружена з кн. Дмитром Васильовичем Друцьким, від якого мала синів Андрія та Василя, кн. Друцьких. Про Андрія ж Друцького повідомляється, що він загинув у битві на Ворсклі 1399 р.¹¹² Жодних посилань на джерела при цьому, знов-таки, не наведено. Але навряд чи підлягає сумніву, що головним джерелом для «комбінації» Хмирова був IV-й том ПСРЛ видання 1848 р. У Новгородському IV літопису перелік князів, які загинули на Ворсклі, розпочинається так: «Полоцкій князь Андрѣй Ольгердовичь, братъ его Дмитрій князь Брянскый, князь Михайло Евнутьевичь, князь Иванъ Дмитреевичь Киндырь, князь Андрѣй *пасынокъ Дмитріевъ* (...)». А в одному зі списків, надрукованому у тому ж томі (т. за. «Продовження Хронографа»), кн. Андрій на вказаному місці пропущений, тоді як передостаннім серед загиблих тут зустрічаємо «князя Андрѣя Дрютського»¹¹³. В жодному іншому літописному тексті цей кн. Друцький, наскільки нам відомо, не згадується, окрім Никонівського літопису, виданого у серії ПСРЛ значно пізніше праці Хмирова (1897 проти 1871 р.)¹¹⁴. Отже, зрозуміло, що Хмиров прийняв першого кн. Андрія за пасинка Дмитра Ольгердовича, якого сплутав з Дмитром-Корибутом, і ототожнив його з кн. Андрієм Друцьким. Імена ж кн. Друцьких Дмитра Васильовича, нібито першого чоловіка дружини Дмитра Ольгердовича, батька його пасинка Андрія та брата останнього Василя Дмитровича, були запозичені з тієї ж праці Долгорукова¹¹⁵, як і ім'я Анастасії Олегівни.

З такою «комбінацією», зрозуміло, ми погодитися не можемо¹¹⁶. Навіть якби вона була, в своїй основі, правильною, то мова мала б йти про родину Дмитра Старшого, а не Дмитра-Корибута, який помер не раніше 1404 р. Але й до першого з них умови – від Хмирова віднести не можна. З цього приводу ще Г. А. Власьєв зазначав: «Мені здається, що можливе й таке тлумачення: літописець, відзначаючи в числі вбитих Івана Дмитровича Кіндира, тобто сина якогось Дмитра, слідом за тим говорить, що й пасинок цього Дмитра, князь Андрій, також був вбитий у цій битві. Звичайно, таке тлумачення слів літопису можна сильно ставити під сумнів, але воно ніскільки не гірше припущення Хмирова»¹¹⁷. Що ж стосується Івана Кіндира, то ми погоджуємося зі здогадом Ю. Вольфа, що він був князем Друцьким¹¹⁸ – тим кн. Іваном Друцьким («dux Ywan de Druska»), який згадується у литовсько-орденській угоді 1398 р.¹¹⁹ По-перше, між Дмитром Брянським та Іваном Кіндиром у літопису записаний ще Михайло Євнутієвич, що було б досить дивним, якщо визнати перших з них від-

повідно батьком та сином. По-друге, як зазначив Вольф, після синів Івана Кіндира «маетки взяв князь Іван Путята Друцький». Дійсно, у Литовській Метриці є запис про таке надання Казимира Ягеллона: «Князю Ивану Путяте Слободька, што держаль князь Александро Киньдыревич»¹²⁰. Іван Путята був сином кн. Семена Дмитровича Друцького, а отже, за умови тотожності Івана Дмитровича Кіндира з Іваном Друцьким – двоюрідним братом та найближчим родичем-спадкоємцем кн. Олександра Кіндировича.

Таким чином, всі «додаткові дані» П. Долгорукова та М. Д. Хмирова про родину Дмитра-Корибута Ольгердовича слід визнати помилковими. Реально можна говорити лише про те, цей князь був одружений на дочці Олега Рязанського, яка ніколи раніше не була одружена з кн. Друцьким, й згадане ім'я якої – Анастасія, – також є більш ніж сумнівним. Синами цієї пари були: 1) Жигимонт († 1435), кн. Новгород-Литовський (до 1424 р.), який у 1422 – 1423 рр. був «губернатором» Чеського (Богемського) королівства від імені вел. князя Вітовта, у 1424 р. сам проголошений королем Чехії (але не коронований), де правив фактично до 1427 р., повернувся до ВКЛ у 1431, а остаточно лише у 1434 р.; 2) Федір († 1440/1447), кн. Лешеський (очевидно, північної частини Новгород-Литовського князівства – див. вище), на трьох дочках якого ця галузь Ольгердовичів і вигасла; 3) Іван († після 1431). Також у Дмитра-Корибута відомі дві дочки: 1) Олена († 1449 чи пізніше), з 1407 р. дружина Януша II († 1424), кн. Ратиборського у Сілезії; 2) Марія, видана заміж за кн. Федора Львовича Воротинського († 1482/83)¹²¹.

Разом з Дмитром-Корибутом у Введенсько-Печерському та Любецькому пом'яниках, як ми бачили, записаний його рідний брат, очевидно, наступний за старшинством Ольгердович Скиригайло-Іван. Будучи близьким соратником вел. князя Ягайла, Скиригайло у 1382 р., після вбивства Кейстута, отримав його Троцьке князівство – друге за значенням після власне Віленського. У 1387 р. Владислав-Ягайло підтвердив Скиригайлу права на Троки, Мінськ (очевидно – його перший уділ після смерті батька у 1377 р.) і т. д., а також надав тільки що здобуте Полоцьке князівство, яким він мав володіти ще за волею Ольгерда¹²². А у 1388 р. король зробив улюбленого брата «зверхнім князем» ВКЛ, наказавши підкорятися йому всім іншим удільним князям; щоправда, вже у 1389 р. Владислав-Ягайло вирішив призначити до Вільни поляка – генерального старосту Литви, позбавивши влади Скиригайла¹²³. Характерно, що у русько-мовних джерелах Скиригайло, мабуть у більшості випадків, титулується великим князем¹²⁴. 6 грудня 1392 р. було досягнуто угоди, за якою Скиригайло, замість своїх володінь, мав отримати Київське князівство, яке Вітовт, нещодавно призначений намісником ВКЛ (спочатку – саме так), зобов'язався здобути для нього силою зброї, а також Кремінець і Стожок на Волині¹²⁵. Це зобов'язання Вітовт виконав лише восени 1394 р., коли він, «вивівши» з Києва Володимира Ольгердовича, посадив там Скиригайла¹²⁶. Тут останній і помер, як казали, від отрути, 10 січня 1397 р.; поховали його у Печерському монастирі¹²⁷.

Запис імені Скиригайла Ольгердовича у пом'яниках кн. Чернігівських, очевидно, був зроблений у зв'язку з приналежністю йому якихось володінь у Сіверщині. Ф. І. Леонтович навіть стверджував, що «синодик у даному випадку без сумніву вказує на Чернігів, як на удільне володіння обох братів (...) Цю обставину (згадки джерел про Корибута як кн. Новгород-Сіверського. – **С. К.**), як нам здається, можна пояснити лише у тому смислі, що Чернігів та Новгород-Сіверський становили уділ Корибута й Скиригайла, й що спершу Корибут жив у Чернігові (чому в Любецькому синодику й зветься Чернігівським князем), а потім пізніше (приблизно близько 80-х років XIV століття) перейшов до Новгорода-Сіверського, що зробився з тих пір головним центром нижньої, по-Деснянської половини Сіверщини. Скиригайло при цьому міг залишитися у Чернігові на становищі удільного князя, «послушного» головному князю Корибуту, який сидів у Новгороді-Сіверському!» При цьому Леонтович посилався ще на поручну грамоту Скиригайлу, видану «князями Плаксичами й іншими *Сіверськими* князями та боярами за Гридка Костянтиновича»¹²⁸. Однак вже М. С. Грушевський

справедливо зазначив, що вказаний документ версію Леонтовича жодним чином не підтверджує¹²⁹, а князі-поручителі, які його видали, насправді у жодному джерелі не називаються саме сіверськими.

Скиригайло Ольгердович дійсно належав до числа князів Сіверщини, але його володіння тут були досить скромними. А саме, у грамоті 1387 р. король Владислав-Ягайло підтверджує Скиригайлу права на володіння, між іншим, сіверськими містечками Річицею та Любечем¹³⁰. Зазначимо також, що за даними хроніки Длугоша у жовтні 1393 (потрібно 1392) р. Владислав-Ягайло, помиривши Скиригайла з Вітовтом, до обіцяного брату Київського князівства додав ще Кременець, *Стародуб* та Старі Троки¹³¹. Але, якщо навіть визнати це повідомлення достовірним, у чому є вагомні сумніви, це ще не означає, що обіцянка короля була у повному обсязі реалізована на практиці; зокрема, Старих Трок Скиригайло точно не отримав¹³².

Нарешті, необхідно зупинитися на дискусійному питанні про ще одного нібито сіверського князя литовського походження – Костянтина, третього сина Ольгерда від першого шлюбу¹³³. У двох найпізніших редакціях литовсько-руських літописів – Євреїновському літописі й т. зв. Хроніці Биховця (середина XVI ст.), – міститься фрагмент про синів Ольгерда, у якому уділом Костянтина вказані Чернігів та Чорториськ¹³⁴. Однак у всіх більш ранніх редакціях цей фрагмент відсутній, а наведені у ньому дані про Ольгердовичів містять ряд грубих помилок¹³⁵. З цієї причини повідомлення про Костянтина Чернігівського серед істориків Російської імперії довіри не викликало. Ф. І. Леонтович, заперечуючи чернігівське князювання Костянтина, писав, що навіть якщо визнати повідомлення Хроніки Биховця достовірним, то його слід віднести не до Чернігова, а до співзвучного поселення на Волині («де знаходився й Чарториськ, головна частина уділу Костянтина») – або Чернихова у Крем'янецькому повіті, або Черникова у Володимирському¹³⁶. М. С. Грушевський справедливо вважав, що автор повідомлення мав на увазі все-таки Чернігів, «але весь сей генеалогічний екскурс літописи має такий пізно легендарний характер, стільки містить баламутств, що й сеї звістки про Чернігів не можна брати як серйозну джерелову звістку»¹³⁷.

У польській же історіографії, навпаки, повідомлення про Костянтина Чернігівського, переважно, визнавалося достовірним фактом. С. Смолька вважав, що він отримав Чернігів ще за життя Ольгерда¹³⁸. За припущенням О. Халецького, Костянтина з Чернігова, відданого Дмитру-Корибуту, було «перенесено напевне до Чарториська на Волині»¹³⁹. За версією С.-М. Кучинського, Ольгерд надав Костянтину Чернігів близько 1369 р., нібито після виведення звітти Романа Михайловича; князував же там цей Ольгердович (можливо не сам, а через намісників) до своєї смерті близько 1390 р. Більше того, польський історик припускає, хоча й не стверджує однозначно, що потім Чернігів міг успадкувати син Костянтина Гридко, який приблизно тоді ж виступив проти вел. князя Скиригайла¹⁴⁰. При цьому Кучинський не надає значення тому факту, що у поручному записі за Гридка Костянтиновича він навіть не названий князем, на відміну від тих же головних поручителів¹⁴¹; та й саме ім'я Григорій у князівському середовищі було надзвичайною рідкістю.

У пізній радянській історіографії реальність чернігівського князювання Костянтина Ольгердовича визнавав Ф. М. Шабульдо. Дослідник вважав, що Костянтин отримав Чернігів близько 1380 р., внаслідок поділу володінь Дмитра Ольгердовича Старшого, який від'їхав до Москви (нагадаємо, Шабульдо помилково вважав, що Дмитро Старший володів більшою частиною Сіверщини – див. вище). Після ж смерті Костянтина Чернігів нібито успадкували його сини, у яких, очевидно, був відібраний у 1392 р.¹⁴² Повідомлення про Чернігівський уділ Костянтина вважає достовірним і О. В. Русина, за версією якої, він отримав це князівство після Романа Михайловича на початку 1370-х рр., а помер між 1386 та 1393 рр.¹⁴³

Однак не можна ігнорувати того факту, що Костянтина Ольгердовича не названо князем Чернігівським у жодному достовірному джерелі, а екскурс найпізніших литовсько-руських літописів, без сумніву, був складений лише у XVI ст. та однозначно містить грубі помилки. Тому ми вважаємо, що у даному випадку вирішальне значення мають пом'яники кн. Чернігівських: якби Костянтин дійсно князував у Чернігові, то,

скоріш за все, він би був записаний там і як володар історичного центру Сіверщини, і як брат вел. князів Дмитра (Корибута) та Івана-Скиригайла. Однак і у Введенсько-Печерському, і у Любецькому пом'яниках ім'я Костянтина Чернігівського відсутнє.

1. Келембет С. Великий князь Роман Михайлович II – останній самостійний володар Чернігова // Сіверянський літопис. – 2016. – № 2. – С. 10-12.

2. Там само, с. 10-11.

3. Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi. – Warszawa, 1846. – Т. II. – С. 58, 116.

4. Stadnicki K. Bracia Władysława-Jagiełły Olgierdowicza króla Polski, wielkiego księcia Litwy. – Lwów, 1867. – С. 41-42, 48, 110-111 (вважав Дмитра-Корибута князем Брянським та Новгород-Сіверським, а Дмитра Старшого – Трубчевським, обох – синами Ольгерда від першого шлюбу).

5. Антонович В. Б. Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XV века. – К., 1878. – Вып. 1. – С. 135.

6. Wolff J. Rod Gedimina. – Krakow, 1886. – С. 90-92, 152.

7. Зотов Р. В. О Черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время. – СПб., 1892. – С. 138-145.

8. Полное собрание русских летописей (далі – ПСРЛ). – М., 2000 [Пг.;Л., 1915-1929]. – Т. IV. Ч. 1. – С. 306; М., 2000. – Т. VI. – Вып. 1. – Стб. 450; М., 2000 [Пг., 1922]. – Т. XV. – Вып. 1. – Стб. 117; М., 2000 [СПб., 1863]. – Т. XV. – Стб. 436; М., 2004. – Т. XXV. – С. 193, і т. д. Лише у т. зв. літописі Авраамки Корибут вказаний на п'ятому місці, перед Федором (ПСРЛ. – СПб., 1889. – Т. XVI. – Стб. 103), а у Симеонівському між Федором та Корибутом вставлений абсолютно незрозумілий «Гульянь» (ПСРЛ. – М., 2007 [СПб., 1913]. – С. 118). Однак ще М. С. Грушевський зазначив, що «старшинство Федора перед Корибутом, крім згідності всіх версій против одної, підпирає ще та обставина (піднесена Вольфом), що п'ять синів від першої жінки всі виступають з самими християнськими іменами, а сім синів від другої фігурують звичайно з литовськими, з чого-б виходило, що Федір мусів належати до перших п'яти, а Корибут до других семи» (Грушевський М. С. Історія України-Руси. – К., 1993 [К.;Львів, 1907]. – Т. IV. – С. 514).

9. ПСРЛ. – Т. XV. – Вып. 1. – Стб. 59, і т. д.

10. У польській історіографії звичайно приймається, що найстаршим сином Ягайла від другого шлюбу був Ягайло. Але ще М. С. Грушевський з цього приводу зазначив: «Вольф, опираючи ся на згаданих актах 1382 р., ставить на першій місці Ягайла, на другім Скиригайла, на третім Корибута, і т. д. Але я думаю, що він се робить зовсім не потрібно: як я вже сказав, грамоту видають Ягайло як князь віленський і Скиригайло як князь троцький, отже князі поважніших волостей, се одначе нічого не доказує в їх старшинстві, бо коли Ольгерд міг поминути Корибута і Скиригайла з віленським столом, то міг дати Скиригайлу троцький стіл (тільки не Ольгерд, а вже Ягайло у 1382 р. – **С. К.**), хоч би він і був молодшим від Корибута. Ліпше тримати ся порядку великоросійських компіляцій, раз вони так добре витримують інші проби і против їх порядку нема ніяких поважніших аргументів» (Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 515).

Тим не менш, польський дослідник Т. Васілевський, ігноруючи літописний перелік, без вагомих підстав визнав старшим сином Ольгерда від другого шлюбу Скиригайла, а вже наступним – Корибута, віднісши його народження до 1358 – 1359 р. (Wasilewski T. Daty urodzin Jagiełły i Witolda. Przyczynek do Genealogii Giedyminowiczów // Przegląd Wschodni. – 1991. – Т. I. – З. 1. – С. 32). З таким порядком старшинства погодився і Ян Теньговський, щоправда, перенісши дату народження Корибута на час близько 1354/55 р.; Ягайла ж дослідник вважав аж четвертим, навіть після Лугвена, сином Ольгерда від другого шлюбу (Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów.

– Poznań; Wrocław, 1999. – S. 98, 105, 118). Однак Я. Нікодем повернувся до старого погляду, що старшими синами від вказаного шлюбу були Ягайло та Скиригайло, а Корибут народився лише близько 1358 р. (Nikodem J. Data urodzenia Jagiełły. Uwagi o starszeństwie synów Olgierda i Julianny // Genealogia. Studia i materiały historyczne. – Poznań-Wrocław, 2000. – Т. XII. – S. 23-49).

11. *Scriptores rerum Prussicarum*. – Leipzig, 1863. – Bd. 2. – S. 107 (хроніка Германа Вартберзького).

12. Nikodem J. Uposażenie młodszych Olgierdowiców. Przyczynek do biografii Skirgiełły // *Białoruskie Zeszyty Historyczne*. – Białystok, 2001. – Т. XV. – S. 9. Те ж саме дослідник пише й стосовно іншого нападу Кейстута, здійсненого у березні 1377 р. (тобто ще за життя Ольгерда) разом «з синами його та синами Ольгерда, двоюрідними братами їх» (*Scriptores rerum Prussicarum*. – Bd. 2. – S. 113). Однак тут не вказана навіть кількість Ольгердовичів; цілком можливо, Корибута серед них і не було.

13. *Scriptores rerum Prussicarum*. – Bd. 2. – S. 606 (хроніка Віганда Марбурзького).

14. ПСРЛ. – М., 1980. – Т. XXXV. – С. 68 (Слуцький літопис), 86 (Віленський літопис) і т. д. Хронологію цих подій подає т. зв. Торнський анналіст, повідомляючи, що Кейстут пішов з Вільни перед святом Трійці (25 травня), а Ягайло зайняв її 12 червня 1382 р. (*Scriptores rerum Prussicarum*. – Leipzig, 1866. – Bd. 3. – S. 121-122. Про те, що «Jagel und Carbod» відмовилися визнавати владу Кейстута, повідомляє також Хроніка великих магістрів (там само, s. 602).

15. *Scriptores rerum Prussicarum*. – Bd. 2. – S. 611.

16. *Codex diplomaticus Lithuaniae* / Ed. E. Raczynski. – Vratislaviae, 1845. – P. 56-60, № III-V; Daniłowicz I. *Skarbiec diplomatów...* – Wilno, 1860. – Т. I. – S. 241-242, № 481-483 (польський переклад та перекази; документ про Жмудську землю, оригінал якого не зберігся, підозрює у фальсифікації); *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae* / *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*. – Crakoviae, 1882. – Т. VI. – S. 1-2.

17. *Akta unji Polski z Litwą. 1385 – 1791*. – Kraków, 1932. – S. 1-3, № 1.

18. *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*. – Т. I. – P. 1 / *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*. – Kraków, 1876. – Т. II. – S. 4-5, № III (латинський оригінал); Daniłowicz I. *Skarbiec diplomatów...* – Т. I. – S. 254-255, № 507 (польський переклад).

19. ПСРЛ. – Т. IV. – Ч. 1. – С. 343-344, і т. д.

20. *Akta unji Polski z Litwą*. – S. 12-13, № 16.

21. Długosz J. *Roczniki czyli Kroniki sławnego Krolestwa Polskiego*. – Warszawa, 2009. – Ks. 10. – S. 210.

22. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji Wilenskiej*. – Krakow, 1932. – Т. I. – Z. 1 (1387 – 1438). – S. 1-9, 6, № 1.

23. Daniłowicz I. *Skarbiec diplomatów...* – Т. I. – S. 265-266, № 539 (польський переказ).

24. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji Wilenskiej*. – Т. I. – Z. 1. – S. 11-15, № 6; Daniłowicz I. *Skarbiec diplomatów...* – Т. I. – S. 266, № 540 (польський переказ).

25. Хроніка Длугоша про їх охрещення на католицизм, на відміну від молодших Ольгердовичів, нічого не повідомляє. Сам Владислав-Ягайло у 1391 р. вказав у віленському костюлі служити меси лише за себе й своїх братів Казимира-Коригайла, Олександра-Вігунта та Болеслава-Свитригайла (*Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji Wilenskiej*. – Т. I. – Z. 1. – S. 33-35, № 19).

26. Розов В. Українські грамоти. – К., 1928. – Т. I. – С. 38-39, № 20 (оригінал).

27. Там само, с. 40-41, № 21 (оригінал).

28. Daniłowicz I. *Skarbiec diplomatów...* – Т. I. – S. 273-274, № 560 (польський переказ, разом з Корибутом названий також його брат Вігунт); *Codex diplomaticus Lithuaniae* / Ed. E. Raczynski. – P. 46-48, № VII (у цій копії назва Візни не згадана).

29. *Scriptores rerum Prussicarum*. – Bd. 2. – S. 640 (хроніка Віганда Марбурзького). К. Стадніцький схилився до думки, що насправді у Вільні тоді знаходився не

Корибут, а Кориґайло (Stadnicki K. Bracia Władysława-Jagiełły... – S. 45, груп. 18). Але Кориґайло загинув значно пізніше, під час облоги Вільни у вересні 1390 р. (Scriptores rerum Prussicarum. – Bd. 2. – S. 643). У даному ж випадку мова йде про першу спробу Вітовта захопити Вільну, незадовго до його офіційної угоди з орденом 19 січня, про що згадують також литовсько-руські літописи (ПСРЛ. – Т. XXXV. – С. 64, 70, 88 і т. д.) та хроніка Длугоша під 1389 р. (Długosz J. Roczniki... – Ks. 10. – S. 229). Також Стадницький повторює помилку І. Даниловича, який відніс до Дмитра-Корибута й помістив, цілком умовно, під 1390 р. реґесту угоди кн. Дмитра про розмежування кордону з Польщею (Daniłowicz I. Skarbiec dyplomatów... – Т. I. – S. 277, № 575). Насправді ж тут мова йде про угоду Дмитра-Любарта, вел. кн. Волинського, з королем Польським 1366 р. (Розов В. Українські грамоти. – С. 13-14, № 7).

30. Długosz J. Roczniki... – Ks. 10. – S. 236-237; Scriptores rerum Prussicarum. – Bd. 2. – S. 641.

31. Scriptores rerum Prussicarum. – Leipzig, 1866. – Bd. 3. – S. 177 (хроніка Йоганна Посільґе); Bd. 2. – S. 646.

32. ПСРЛ. – Т. XXXV. – С. 89 (Віленський літопис). В усіх інших редакціях пропущено імена воєвод Вітовта, висланих проти Корибута.

33. Там само, с. 71 (Слуцький літопис).

34. Там само, с. 101, 137, 159, 185, 206.

35. Щоправда, таке уточнення є у пізньому Літописі Рачинського, однак слово «Сѣверский» тут дописане над рядком і на полі (ПСРЛ. – Т. XXXV. – С. 159), тобто є, без сумніву, лише здогадом переписувача.

36. Scriptores rerum Prussicarum. – Bd. 3. – S. 185, 191 (об'єктами нападу хрестоносців на західно-руські землі названі «Cleyne Nowgardin und dy Lyda und Merkin und Drogoczyn», тобто Новгородок-Литовський, Ліда, Мереч та Дорогичин).

37. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1887. – Т. I. – S. 16, № XVII.

38. Scriptores rerum Prussicarum. – Bd. 3. – S. 194-195.

39. ПСРЛ. – Т. IV. – Ч. 1. – С. 396, і т. д.

40. У одному документі біскупа Холмського Яна, від 1 серпня 1419 р., у якості свідка згаданий Корибут; але, як зазначив Ян Теньговський, найпевніше тут мова йде про Сигізмунда Корибутовича, який дійсно інколи називався батьківським іменем (Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – S. 109, груп. 461).

41. Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi. – Warszawa, 1846. – Т. II. – S. 101-102. За своїм звичаєм, Стрийковський «розмальовує» розповідь про сутичку Корибута з Вітовтом, наведену у литовсько-руському літописі, вигаданими подробицями, до того ж він вважає, що після битви під Недокудовом Корибут втік до Новгородка-Сіверського.

42. Келембет С. М. Князі Несвізькі, Збаразькі та Вишневецькі – Гедиміновичі чи ні? // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 162. – С. 111-118; Келембет С. М. Князі Збаразькі та Вишневецькі – нащадки чернігівських Ольговичів? // Сіверянський літопис. – 2016. – № 3. – С. 3-5.

43. Розов В. Українські грамоти. – К., 1928. – Т. I. – С. 32-33, № 17.

44. Русіна О. В. До атрибуції вкладних записів Лаврашівського єванґелія // Український археографічний щорічник. – К., 1999. – Нова серія. Вип. 3/4. – С. 98-100.

45. Малежик В. Находки северских монет на Новогрудчине // Банкаускі веснік. – 2012. – № 7 (сакавік). – С. 30-33 (є у мережі Інтернет).

46. ПСРЛ. – Т. XXXV. – С. 61, 66, 74, 85 і т. д.

47. Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – Poznań; Wrocław, 1999. – S. 182-183.

48. Akta unji Polski z Litwą. – S. 35, № 38.

49. Wolff J. Rod Gedimina. – Krakow, 1886. – S. 55, 59-60.

50. ПСРЛ. – Т. XXV. – С. 61, 85, 97 і т. д.

51. Ліцкевіч А. У. «Мемарыял Вітаўта» – першая хроніка Вялікага княства Літоўскага // Беларуская думка. – 2009. – № 2. – С. 94.
52. Daniłowicz I. Skarbiec diplomatów... – Т. I. – S. 242, № 483.
53. Ліцкевіч А. У. «Мемарыял Вітаўта»... – С. 95.
54. Див. напр.: Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski. – Warszawa-Pozna, 1989. – Т. VIII. – № 817 (акт 1418 р.).
55. Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji Wilenskiej. – Krakow, 1932. – Т. I. – Z. 1. – S. 212-213, № 189.
56. ПСРЛ. – Т. XV. – Вып. 1. – Стб. 138.
57. Kuczyński S. M. Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy. – Warszawa, 1936. – S. 154-157.
58. ПСРЛ. – М., 1975. – Т. XXXII. – С. 141, 150.
59. Kuczyński S. M. Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy. – S. 158-159, 181.
60. Smolka S. Kejstut i Jagiełło // Pamiętnik Akademii Umiejętności. – Kraków, 1889. – Т. VII. – S. 140.
61. Paszkiewicz H. O genezie i wartości Krewa. – Warszawa, 1936. – S. 103-104, 308.
62. Антонович В. Б. Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XV века. – С. 135.
63. Зотов Р. В. О Черниговских князьях по Любецкому синодику... – С. 145.
64. Леонтович Ф. И. Очерки истории литовско-русского права // Журнал Министерства народного просвещения. – 1893. – Декабрь. – С. 269.
65. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 67.
66. Wasilewski T. Daty urodzin Jagiełły i Witolda. Przyczynek do Genealogii Giedyminowiczów // Przegląd Wschodni. – 1991. – Т. I. – Z. 1. – S. 32.
67. Tegowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – Poznań; Wrocław, 1999. – S. 106
68. Nikodem J. Uposażenie młodszych Olgierdowiczów. Przyczynek do biografii Skirgiełły // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – Białystok, 2001. – Т. XV. – S. 8-10.
69. Поменник Введенської церкви в Ближніх печерах Києво-Печерської лаври // Лаврський альманах. – К., 2007. – Спецвипуск 7. – С. 18; Синодик Любецкого Антониевского монастыря. – Чернигов, 1902 (факсимільне видання). – Арк. 20; Зотов Р. В. О Черниговских князьях по Любецкому синодику... – С. 28.
70. Зотов Р. В. О Черниговских князьях по Любецкому синодику... – С. 137-138.
71. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1874. – Кн. V. – С. 44 та прим. 66.
72. Поменник Введенської церкви в Ближніх печерах Києво-Печерської лаври. – С. 19; Синодик Любецкого Антониевского монастыря. – Арк. 20 зв.; Зотов Р. В. О Черниговских князьях... – С. 28.
73. Зотов Р. В. О Черниговских князьях по Любецкому синодику... – С. 138-146.
74. Леонтович Ф. И. Очерки истории литовско-русского права. – С. 266-267.
75. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 453-454.
76. Kuczyński S. M. Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy. – Warszawa, 1936. – S. 185.
77. Там само, s. 186-187.
78. Там само, s. 188.
79. ПСРЛ. – СПб., 1863. – Т. XV. – Стб. 486.
80. Временник Императорского Московского общества истории и древностей российских. – М., 1851. – Кн. X. – С. 55, 62, 146, 152, 232, 236.
81. Kuczyński S. M. Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy. – S. 189, 175. Аргументи стосовно Брянська (s. 175), по суті, нічого не варті.
82. Див. про це: Келембет С. Великий князь Роман Михайлович II – останній самостійний володар Чернігова // Сіверянський літопис. – 2016. – № 2. – С. 11.
83. Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – К., 1987. – С. 88-89.

84. Антонович В. Б. Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XV века. – К., 1878. – Вып. 1. – С. 135.
85. Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 336. Щоправда, у більш ранній праці він писав, що приналежність Чернігова до Дмитра Старшого «більше ніж сумнівна» (Wolff J. Rod Gedimina. – Krakow, 1886. – S. 92).
86. Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – К., 1998. – С. 97-98; Русина О. В. Україна під татарами і литвою. – К., 1998 / Україна крізь віки. – Т. VI. – С. 75.
87. Поменник Введенської церкви в Ближніх печерах Києво-Печерської лаври // Лаврський альманах. – К., 2007. – Спецвипуск 7. – С. 17. У Любецькому синодику тут помилка, але принцип конструювання фрази той же: «(...) Кн(я)зя Олга Романовича, Вел(икого) Кн(я)зя чер(ниговского) Леонтія (...) во Иноцех Василя» (Синодик Любецкого Антониевского монастыря. – Чернигов, 1902. – Арк. 18; Зотов Р. В. О Черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время. – СПб., 1892. – С. 26).
88. Розов В. Українські грамоти. – К., 1928. – Т. I. – С. 32-33, № 17.
89. Келембет С. Великий князь Роман Михайлович II – останній самостійний володар Чернігова. – С. 10-12.
90. Келембет С. Князі Стародубські та Рильські: середина XIV – початок XV століть // Сіверянський літопис. – 2015. – № 2. – С. 12-26.
91. Розов В. Українські грамоти. – С. 50-51, № 27.
92. Келембет С. Великий князь Роман Михайлович II – останній самостійний володар Чернігова. – С. 12.
93. Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1993. – Т. IV. – С. 178.
94. *Scriptores rerum Prussicarum.* – Leipzig, 1866. – Bd. 3. – S. 244 (Хроніка Польше). М. С. Грушевський, справедливо погоджуючись з такою датою (перед Різдом 1400 р.), звістку про Новгород (Сіверський) чомусь переносить на початок 1404 р. (Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 178-179, прим. 4, с. 476).
95. *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae / Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia.* – Cracoviae, 1882. – Т. VI. – S. 489-490, 569. Документ 1422 р., між іншим, спростовує версію Я. Теньговського та деяких інших, що Сигізмунд Корибутович титулувався князем Новгородським тому, що успадкував Новгород-Сіверський (а не половину Новгородка-Новгородка-Литовського). Адже володіння Сигізмунда, як пише сам дослідник, були конфісковані за непослух лише у 1424 р., коли, за його думкою, Корибутович і втратив нібито Новгород-Сіверський (Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – Poznań; Wrocław, 1999. – S. 111).
96. Догель М. И. Неизданная русская монета XIV в. // Записки Нумизматического отделения Русского археологического общества. – СПб., 1913. – Т. II. – Вып. 3-4. – С. 86 (місцем карбування помилково вважав Переяславль-Заліський, через переплутування Дмитра-Корибута з Дмитром Старшим); Ильин А. А. Классификация русских удельных монет. – Л., 1940. – Вып. 1. – С. 20-21.
97. Козубовський Г. А. Сіверські монети XIV ст. – К., 1992; Бектинев Ш. И. Монета князя Дмитрия-Корибута (1378 – 1381) // Денежное обращение Великого княжества Литовского в XIII – XV вв. – Минск, 1994; Хромов К. К. Новое в изучении новгород-северских подражаний джучидским дирхемам третьей четверти XIV в. // Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы. – Вильнюс, 2006; Remecas E. Monetu. radiniai Lietuvoje. – Vilnius, 2006; Зайцев В. В. Новые находки ранних монет Великого княжества Литовского в России // Средневековая нумизматика Восточной Европы. – М., 2007. – Вып. 2; Рябцевич В. Н. О монетах Новгород-Северского и Стародубского уделов Великого княжества Литовского (последняя четверть XIV в.). // Средневековая нумизматика Восточной Европы. – М., 2007. – Вып. 2; Хромова І. Атрибутація монет Чернігово-Сіверського князівства: проблеми та здобутки // Сіверянський літопис. – 2008. – № 3; Хромова І. К. К иконографии киевских и северских монет второй половины XIV века // ГИМ.

Нумизматические чтения 2009 года. – М., 2009; Козубовский Г. А. К вопросу о киевских и северских монетах XIV в. // Пятнадцатая Всероссийская нумизматическая конференция. – М., 2009; Ivanauskas E. Coins of Lithuania 1386 – 2009. – Vilnius, 2009; Зайцев В. В. «Северские» монеты с «княжеским знаком», 80-е гг. XIV в. // Нумизматика. – 2011. – № 1 (28); Малежик В. Находки северских монет на Новогрудчине // Банкаўскі веснік. – 2012. – Сакавік. Велика кількість монет Корибута розміщена також на нумизматичних сайтах Інтернету.

98. Хромова І. Атрибутація монет Чернігово-Сіверського князівства: проблеми та здобутки. – С. 23.

99. Remecas E. Monetu. radiniai Lietuvoje. – Vilnius, 2006. – С. 15, № 17.

100. Хромова І. Атрибутація монет Чернігово-Сіверського князівства: проблеми та здобутки. – С. 23.

101. Рябцевич В. Н. О монетах Новгород-Северского и Стародубского уделов Великого княжества Литовского (последняя четверть XIV в.). – С. 151, 152.

102. Хромова І. Атрибутація монет Чернігово-Сіверського князівства: проблеми та здобутки. – С. 24.

103. Зайцев В. В. «Северские» монеты с «княжеским знаком», 80-е гг. XIV в. – С. 16, 20, 21, рис. 13, 14, 15.

104. Зайцев В. В. Новые находки ранних монет Великого княжества Литовского в России. – С. 127.

105. Зайцев В. В. «Северские» монеты с «княжеским знаком», 80-е гг. XIV в. – С. 17, 18, 20.

106. Барэйша Ю. Аб атрыбуцыі і датаванні дзвюх манет Алексінскага скарбу // Банкаўскі веснік. – 2007. – Май. – С. 65-67; Зайцев В. В. «Северские» монеты с «княжеским знаком», 80-е гг. XIV в. – С. 17, 18, 20, 21, рис. 9-10.

107. Gumowski M. Pieczęcie Książąt Litewskich // Ateneum Wileńskie. – Wilno, 1930. – Zeszyt. 3-4. – S. 703-704 (20-21), tabl. V, № 38a-38b; Akta unji Polski z Litwą. 1385 – 1791. – Kraków, 1932. – S. 12-13, 19-20, № 16, 22.

108. Ян Теньговський схиляється до думки, що шлюб відбувся наприкінці 1370-х рр. (Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – S. 107, прып. 442.

109. Akta unji Polski z Litwą. – S. 13, № 16.

110. Долгоруков П. Российская родословная книга. – СПб., 1854. – Ч. I. – С. 319.

111. Татищев В. Н. История Российская с древнейших времен. – СПб., 1784. – Кн. IV. – С. 181.

112. Хмыров М. Д. Алфавитно-справочный перечень удельных князей русских и членов царствующего дома Романовых. – СПб., 1871. – Половина первая. А-И. – С. 21, 26, 107.

113. ПСРЛ. – СПб., 1848. – Т. IV. – С. 104, 142.

114. ПСРЛ. – СПб., 1897. – Т. XI. – С. 174 (тут згадані й кн. Андрій пасинок Дмитра, й кн. Андрій Друцький).

115. Долгоруков П. Российская родословная книга. – Ч. I. – С. 131.

116. Хоча, наприклад, її наведено як достовірний факт навіть у новітній праці Я. Теньговського, який, втім, на довідник Хмирова при цьому чомусь не посилається (Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – S. 106).

117. Власьев Г. А. Потомство Рюрика. – Пг., 1918. – Т. II. – Кн. 1. – С. 121-122.

118. Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 57.

119. Codex diplomaticus Lithuaniae / Ed. E. Raczynski. – Vratislaviae, 1845. – P. 256-257; Daniłowicz I. Skarbiec diplomatów... – Wilno, 1860. – Т. I. – S. 315, № 695 (польський переказ).

120. Lietuvos Metrika. – Vilnius, 1998. – Knyga Nr 3 (1440 – 1498). – P. 26.

121. Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – S. 106-118; деякі уточнення дані й з інших джерел. Окрім вказаних дочок, у Теньговського, без посилання на джерело, вказана ще найстарша – Анастасія, нібито дружина кн. Василя Михайловича

Кашинського (з Тверських), видана за нього у 1396/1399 р. (там само, s. 106, 110). Ця інформація, знов-таки, походить з довідника Хмирова, де посилання на джерела також відсутні (Хмыров М. Д. Алфавитно-справочный перечень удельных князей русских... – С. 20). У жодному з відомих нам джерел даних про походження Анастасії, другої дружини Василя Кашинського, немає. Ще М. С. Грушевський писав, що «се тільки гіпотеза, і то досить непевна», «викресливши» Анастасію з числа Корибутових дочок (Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 510, 516).

122. Грамоти XIV ст. – К., 1974. – С. 74-77, № 40.

123. Długosz J. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. – Warszawa, 2009. – Ks. 10. – S. 223, 228, 247.

124. Напр. див. вище, літописну оповідь про похід на Мстиславль 1386 р.; Грамоти XIV ст. – С. 70, № 37 (1386 р.), с. 108, № 54 (близько 1392 р.), і т. д.

125. Daniłowicz I. Skarbiec dyplomatów... – Т. I. – S. 295-296, № 621-623.

126. ПСРЛ. – Т. XXXV. – С. 72, і т. д. Стосовно хронології цього походу, ми цілком погоджуємося з аргументацією М. С. Грушевського (Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 170, 173, 473-474).

127. Повна дата смерті Скиригайла (без року) наведена у литовсько-руських літописах, але в усіх списках вона має певні дефекти. Найбільш повним є читання Слуцького літопису: «и тамо разболеся канон Крещения у чек (в одному зі списків правильніше – «четверг») и на Крещение в субботу уехал у град Киев болен, болѣв 7 дни и преставися у среду» (ПСРЛ. – Т. XXXV. – С. 72). За календарними розрахунками, свято Хрещення – 6 січня, – припадало на суботу в 1397 р. Але зрозуміло, що канун Хрещення тоді припадав не на четвер, а на п'ятницю; 5 ж січня взагалі не припадало на четвер жодного разу з 1392 по 1400 рр. Отже, у тексті міститься помилка, яку пояснює Супрасльський літопис: тут замість «канон Крещения» читаємо «канон канона Крещения (там само, с. 65), тобто мова йде про 4 січня, яке у 1397 р. дійсно припадало на четвер (та й у Слуцькому після слова «канон» стерто «капоу», що свідчить про наявність у його протографі правильного читання «канон канону»). У той же час у Супрасльському літопису міститься більш значний дефект, а саме, тут пропущено відразу кілька слів (у наведеній цитаті зі Слуцького вони виділені курсивом), що принципово змінює смисл фрази. Отже, взаємно доповнюючи тексти обох редакцій, отримуємо єдино можливу дату смерті Скиригайла – 10 січня 1397 р. (С. Смолька, який вперше здійснив наведену реконструкцію, чомусь приймає 11 січня).

У пруській Хроніці Й. Посільге повідомляється, що Скиригайло помер перед Різдом 1394 р. (Scriptores rerum Prussicarum. – Bd. 3. – S. 198), звідти той же рік запозичив Длугош (Długosz J. Roczniki czyli Kroniki... – Ks. 10. – S. 269-270, ргур. 40). Цю явно помилкову дату, незважаючи на докладні хронологічні вказівки литовсько-руського літопису та їхнє розв'язання Смолькою, прийняв і Ян Теньговський (Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – S. 102-103). Я. Нікодем, окрім того, схилився ще й до версії, якої теж спочатку дотримувався Теньговський, нібито Скиригайло так і не встиг реально заволодіти обіцяним йому Києвом! (Nikodem J. Uposażenie młodszych Olgierdowiczów. – S. 24-25); при цьому повністю ігноруються історично-топографічні вказівки літопису, автор якого, до речі, сам тоді жив у Києві, хоча й був ще малим.

128. Леонтович Ф. И. Очерки истории литовско-русского права. – С. 267.

129. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 456.

130. Грамоти XIV ст. – К., 1974. – С. 75, № 40.

131. Długosz J. Roczniki czyli Kroniki... – Ks. 10. – S. 260-261.

132. Див. про це: Келембет С. Князі Стародубські та Рильські: середина XIV – початок XV століть // Сіверянський літопис. – 2015. – № 2. – С. 17.

133. ПСРЛ. – Т. XV. – Вып. 1. – Стб. 117, і т. д.

134. ПСРЛ. – Т. XXXV. – С. 223; Т. XXXII. – С. 141.

135. Так, серед синів Ольгерда вказані: Іван-Жедивид, кн. Подільський (реально, мабуть, син Федора Коріатовича); Вінгольт-Андрій, кн. Трубчевський (тоді як справжній Андрій Ольгердович Полоцький тут названий сином Кейстута!); Федір

Сангушко, кн. Любомльський (Сангушко був сином Федора Ольгердовича); Дмитро Корецький (!) і Василь (такого взагалі не існувало).

136. Леонтович Ф. И. Очерки истории литовско-русского права. – С. 265.

137. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. IV. – С. 456.

138. Smolka S. Kejstut i Jagiełło // Pamiętnik Akademii Umiejętności. – Kraków, 1889. – Т. VII. – С. 85.

139. Halecki O. Dzieje unii Jagiellońskiej. – Kraków, 1919. – Т. I. – С. 108.

140. Kuczyński S. M. Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy. – С. 171-172, 185.

141. Розов В. Українські грамоти. – С. 46, № 25.

142. Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. К., 1987. – С. 89-90.

143. Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – К., 1998. – С. 96-97, 99; Русина О. В. Україна під татарами і литвою. – К., 1998 / Україна крізь віки. – Т. VI. – С. 74-75.

В статье собраны и проанализированы все данные, которые сохранились в источниках о Дмитрие-Корибуте Ольгердовиче. Выяснено, что его удел состоял из двух частей: в историческом ядре Великого княжества Литовского это была половина Новгородка-Литовского, а в Северной земле – Новгород-Северский, Чернигов и Трубчевск. Последние Дмитрий-Корибут потерял в начале 1393 г. и назад, в отличие от Новгородка-Литовского, уже не получил.

Ключевые слова: Дмитрий-Корибут, Дмитрий Ольгердович Старший, Новгород-Северский, Чернигов, Трубчевск, Новгородок-Литовский, синодики князей Черниговских, Москва, Великое княжество Литовское (ВКЛ), Ольгерд.

Stanislav Kelembet. Dmitry-Kaributas Algirdas – the first Lithuanian prince of Southern Siverschyna.

All the information that has been preserved in the sources about Dmitry-Kaributas Algirdas is collected and analyzed in this article. It was found out that his ownership was in two parts: it was a half of Novgorodok-Lithuanian in the historic core of the Grand Duchy of Lithuania, and Severian Novgorod, Chernigov and Trubchevsk in the land of Seversk. The last ownership Dmitry-Kaributas lost at the beginning of 1393. Unlike Novgorodok-Lithuanian, he didn't get them back.

Keywords: Dmitry-Kaributas, Dmitry Olgerdovich The Eldest, Severian Novgorod, Chernigov, Trubchevsk, Novgorodok-Lithuanian, Chernigov princes' sinodics, Moscow, the Grand Duchy of Lithuania (GDL), Olgerd.